

Nordiska personnamnsordböcker.

En översikt med anledning av »Danmarks gamle Personnavne».

Personnamnsordböcker, dvs. ordböcker över ett visst språks eller språkområdes bestånd av namn (ofta även binamn) på personer, äro från början skapelser av språkmän och framför allt avsedda att vara hjälpmedel vid språkliga studier. Naturligtvis äro sådana samlingar i första hand värdefulla för personnamns- och ortnamnsforskningen (eftersom personnamn synnerligen ofta ingå som led i ortnamn), men de ha därjämte det största värde för språkforskningen i allmänhet. Så är fallet även i Sverige och Danmark, där det dröjde ovanligt länge, innan modersmålet kom till användning i skrift (med undantag för de vanligen kortfattade och stereotypa runinskrifterna) och där följaktligen utom de snart försvinnande runformerna de i latinska dokument, annaler o. d. inbäddade person- och ortnamnen utgöra en överväldigande del av det material, som språkforskaren har till sitt förfogande för studiet av den äldsta fornsvenskan respektive forndanskan.

Men det är självklart, att sådana namnsamlingar kunna vara av stort intresse även för historikerna. Redan namnforskningen som sådan har ofta nog historiska och förhistoriska perspektiv; här må endast som ett exempel erinras om diskussionen kring de i första hand genom Ynglingatal kända namnen i Ynglingaätten och frågan om den gamla norska kungaättens härstamning. Under vissa förutsättningar måste namnordböcker kunna lämna mycken hjälp vid historisk forskning i allmänhet och vid personhistorisk forskning i synnerhet. Den stora svårigheten är att språkforskningen och historieforskningen ofta ställa ganska olika krav på en namnordbok i förgrunden. Sålunda är det av stor vikt för språkforskningen, att så många formella varianter som möjligt komma med, att det tydligt framgår i vilken kasus namnet står o. d., medan det för historieforskningen är av ojämförligt störst intresse, att ordboken blir så fullständig som möjligt i fråga om personerna, dvs. att så vitt möjligt alla bärare av ett visst namn registreras. Man kan emellertid skissera

upp följande fordringar och önskemål i fråga om en namnord-bok, som skall vara av verklig nytta för båda de ifrågavarande vetenskaperna:

1. Korrekt återgivande av namnformerna (innefattande uppgifter om kasus, huruvida källan föreligger i original eller avskrift o. d.).

2. Största möjliga fullständighet. Idealet är givetvis, att icke blott alla anträffade bärare av ett och samma namn registreras utan att också alla källställen rörande de enskilda personerna förtecknas. Naturligtvis måste man också härvidlag uppmärksamma ortnamnsmaterialaet. Här inställer sig emellertid den allvarligaste praktiska svårigheten. Om den period, som skall behandlas, inte avgränsas alltför snävt, blir nämligen i regel materialet i fråga om de vanligaste namnen så stort, att hänsynen till utrymmet lägger svåra hinder i vägen för fullständigheten. Man nödgas därför ofta i första hand att pruta på kravet, att alla ifrågakommande källställen skola förtecknas. Av stort värde vore emellertid, om man i så fall kunde tillämpa principen att i varje fall taga med det äldsta och det yngsta belägget rörande den ifrågavarande personen (dvs. det yngsta belägget från vederbörandes livstid). Betydligt tråkigare är det, om man för de vanligaste namnens vidkommande måste gallra även bland namnbärarna och sålunda i fråga om somliga namn endast medtaga vissa representanter. Även härvidlag äro väl utrymmes- och kostnadshänsyn ofta bestämmande, men det är tydligt, att ett sådant förfarande i hög grad minskar arbetets värde som hjälpmedel för historikerna.

3. I anslutning till vad som sagts i föregående stycke framstår som ett viktigt önskemål, att vid varje enskild artikel tydligt anges vilken grad av fullständighet artikeln åsyftar. Man skulle också kunna tänka sig ett särskilt tecken vid de enskilda namnen i 'urvalsartiklar', vilket angäve, att trots gallringen samtliga kända belägg för en viss namnbärare medtagits.

4. Namnens bärare bestämmas så vitt möjligt närmare, t. ex. genom angivande av titel eller yrke, av eventuellt ättnamn samt av hemorten.

5. Beträffande anordningen av materialet inom de olika artiklarna gå de historiska och de filologiska önskemålen i viss mån i sär. För språkmannen är det ofta praktiskt att få materialet grupperat efter formella synpunkter, få olika varianttyper av ett namn (t. ex. *Johan-*

nes — Johan — Jöns — Hans osv.) sammanförda i särskilda grupper och att få namnformerna grupperade efter olika kasus. För historikern åter måste det enda riktiga vara, att materialet disponeras kronologiskt utan hänsyn till formen, dvs. att beläggen ordnas i tidsföljd men dock så, att belägg åsyftande samma person komma tillsammans. Vid valet mellan dessa huvudprinciper torde i regel företräde böra givas åt historikernas önskemål; även om ordboken i vissa fall blir svårare att använda för språkmännen, torde svårigheterna vanligen ej bli mera allvarliga (jfr punkt 1 ovan).

6. Namnelement, vilka ingå som senare led i sammansatta namn, böra uppföras på sin vederbörliga plats tillsammans med hänvisningar till de namn, i vilka elementet ingår.

Härtill komma vissa mera sekundära önskemål.

7. Indragande av jämförelsematerial från besläktade språk och etymologisk utredning, ett väsentligen filologiskt önskemål.

8. Jämte den egentliga ordboken en upplaga med materialet grupperat efter sakliga synpunkter, t. ex. efter stånd och yrken, orter, släkter osv.; jfr *mutatis mutandis* E. Hellquists två stora arbeten *Svensk etymologisk ordbok* och *Det svenska ordförrådets ålder och ursprung* samt bland personnamnsordböcker W. G. Searle, *Anglo-Saxon bishops, kings and nobles* (1899), ävensom A. Socins *Mittelhochdeutsches Namenbuch nach oberrheinischen Quellen des 12. und 13. Jahrhunderts* (1903). En viktig förutsättning för en sådan bearbetning är givetvis, att det till grund liggande materialet någorlunda fullständigt upptager de olika namnbärarna.

Inledningsvis har redan antytts, att personnamnsordböckerna från början tillkommit för att tjäna språkforskningen, vilket ofta medfört, att de historiska synpunkterna blivit mindre beaktade. Det grundläggande arbetet, Ernst Förstemanns *monumentala* och allttjämt flitigt anlitade *Altdeutsches Namenbuch* (1856, andra, fullständigt omarbetade upplagan 1901) har sålunda etymologien som ledstjärna. Materialet grupperas efter ordstammarna, och medan den första upplagan bjöd på åtskilliga historiska notiser angående namnens bärare, ha dessa i stor utsträckning strukits i andra upplagan. Detsamma är fallet med mängder av belägg, och Förstemann motiverar detta dels med hänsyn till utrymmet, dels med att en massa belägg inte har något språkvetenskapligt intresse. Efter enbart språkvetenskapliga

synpunkter är också en annan kontinentalgermansk namnordbok utarbetad, J. Winklers *Friesche Naamlijst* eller *Onomasticon Frisicum* (1898).

Helt andra linjer följer W. G. Searles *Onomasticon anglo-saxonicum* (1897), som åsyftar att vara »a general index» över samtliga kända anglosaxiska personer från äldsta tid fram till 1100-talet. Här uppföras sålunda alla av författaren anträffade bärare av ett och samma namn (t. ex. ett femtiotal med namnet *Eadred*, ett sextiotal med namnet *Eadric* osv.) jämte hänvisningar till källställena. Det är självklart, att ett verk, som utförts omsorgsfullt efter sådana principer, måste vara av det allra största värde för såväl språkmän som historiker. Det är också tydligt, att Searles *Onomasticon* kan vara till nytta för historikern; för språkmannen blev det tyvärr en besvikelse, bl. a. på grund av författarens sätt att normalisera namnformerna. Wilhelm Meyer-Lübke har rentav i sina studier över fornpportugisiska namn av germansk ursprung (*Wiener Sitzungsberichte* 149, s. 5) förklarat, att endast den kan ha någon nytta av Searle, som är i den situationen, att han kan kontrollera varje uppgift i verket. God hjälp har däremot även språkforskaren av Birchs ungefär samtidigt utkomna *Index Saxonicus*. An index of all the names of persons in *Cartularium Saxonicum* (1899).

Även tillnamn och binamn ha ofta uppmärksammats i den rika engelska namnlitteraturen. Ett mycket förtjänstfullt hit-hörande arbete, som också är av intresse för historikern (obs. registret), är G. Tengvik, *Old english bynames* (1938), där man också finner en redogörelse för tidigare engelska arbeten i denna specialgren.

Slutligen måste man bland germanska, icke-nordiska personnamnsordböcker nämna M. Schönfeld, *Wörterbuch der alt-germanischen Personen- und Völkernamen nach der Überlieferung des klassischen Altertums bearbeitet* (1911). Det är det till omfånget ojämförligt minsta av de hittills nämnda arbetena men samtidigt det som kommer idealet närmast. Det sträcker sig fram till kejsar Justinianus tid och omfattar det material, som står att finna i romerska och grekiska källor (även inskrifter, mynt o. d.). Alla belägg ha i princip medtagits och utförts fullständigt; det har sålunda inte varit fråga om att låta en flera gånger anträffad form representeras av endast ett belägg eller att utesluta varianter, som enligt författarens subjektiva uppfattning kanske sakna intresse. Att under sådana förhållanden verket blivit ett högt skattat filologiskt hjälpmedel är naturligt, men det är i lika hög grad ägnat att underlätta arbetet för historiker, etnografer m. fl. — det behöver inte särskilt understrykas till vilken

hjälp det kan vara att finna alla de ställen registrerade, där t. ex. mansnamnet *Odovacar* eller folknamnet *langobardi* anträffas.

Redan samtidigt som Förstemann — närmast för att efterkomma en av Vetenskapsakademien i Berlin på Jakob Grimms initiativ utfärdad inbjudan till pristävlan — utarbetade första versionen av sitt grundläggande verk, uttalades i Tyskland upprepade gånger önskemål om att även den »fornnordiska» namnskatten gjordes tillgänglig i ordboksform. Även härvidlag var det de språkvetenskapliga intressena som kommo till tals; man insåg, att det kontinentalgermanska namnmaterialet inte kunde till fullo utnyttjas språkligt, så länge de anglosaxiska och nordiska namnen inte funnos tillgängliga. Det kom dock att dröja länge, innan någon fullvärdig nordisk personnamnsordbok förelåg färdig.

Början gjordes i Danmark, där Oluf Nielsen, historiker och mycket flitig urkundsgivare, 1883 utgav *Olddanske Personnavne*, ett arbete, som varit till stor nytta men som nu givetvis är starkt föråldrat. Syftet är väsentligen språkligt, och författaren har koncentrerat sitt intresse på de äldsta formerna, varvid han även flitigt och på det hela taget med god urskillning utnyttjat ortnamnsmaterialet. Den språkliga inledningen innehåller många goda synpunkter, som ännu i dag förtjäna allt beaktande. För historikern har arbetet emellertid aldrig spelat någon större roll som hjälpmedel; därtill är urvalet alltför begränsat. Särskilt är att anmärka, att Nielsen följt den för alla namnsordböcker fördärliga principen att så vitt möjligt utesluta namn av främmande ursprung. Det är ett av de allra viktigaste kraven på en sådan ordbok, att alla inom det undersökta området förekommande namn medtagas; sedan blir det namnforskningens sak att utreda vad som är inhemskt och vad som är främmande. De främmande namnen inom ett språkområde avge ofta, lika väl som lånerden, vittnesmål av betydande historisk räckvidd; nog är det t. ex. av största intresse, för att erinra om ett ofta anfört fall, att av de i Kalmar stads 1398 till drottning Margareta utfärdade underkastelsebrev nämnda fyra borgmästarna, tolv rådmännen och sexton borgarna nästan alla ha tyska namn. Men sådant värdefullt material uteslutes genom en sådan avgränsning som den antydda.

I Sverige utarbetade språkforskaren Magnus Lundgren en namnsamling, som under titeln *Svenska personnamn från medeltiden* började offentliggöras 1892 i tidskriften *Svenska landsmålen* (band X). Arbetet fortsattes efter Lundgrens död av Erik Brate, även han språkforskare, som 1915 fullbordade den egentliga samlingen; 1934 tillkom ett mycket nyttigt av E. H.

Lind utarbetat supplement, innehållande svenska personnamn i den norsk-isländska medeltidslitteraturen. Även detta arbete är till stor nytta och kommer allt framgent under en oöverskådlig framtid att begagnas flitigt, men det måste uttryckligen framhållas, att det på intet sätt kan betraktas som en slutgiltig fornsvensk personnamnsordbok. Materialet är väsentligen hämtat ur tryckta urkundssamlingar samt ur verk av typ Svenska Riks-Archivets pergamentsbref, men även ortnamn och i någon mån runformer och från senare tid stammande förteckningar över ålderdomliga namn ha anlitats. Förteckningen är omsorgsfullt gjord (namnen så vitt möjligt identifierade och lokaliserade, källskrifternas stavning i regel bibehållen osv.; jfr a. a. s. 6). Möjlighet till kontroll av Svenskt diplomatariums äldre namnformer föreligger numera i Stig Olsson Nordbergs avhandling Fornsvenskan i våra latinska originaldiplom före 1300 1—2 (1926, 1932).

Att emellertid användbarheten av Lundgren—Brates ordbok är strängt begränsad framgår redan av det faktum, att en så stor del av vårt namnmaterial inte varit tillgänglig för samlarna. En mycket betydande del av våra medeltida urkunder har sålunda inte kunnat utnyttjas, runformer ha endast anförts i sporadiska fall, Skåne, Halland, Blekinge och Bohuslän ha behandlats mer eller mindre styvmoderligt, vilket givetvis har sin historiska motivering. Kardinalfelet är emellertid liksom hos Nielsen, att endast namn av nordiskt ursprung medtagits. Ett supplement, upptagande de i fornsvenskan inlånade personnamnen planerades en gång av Anders Grape, vars gradualavhandling Studier över de i fornsvenskan inlånade personnamnen (företrädesvis intill 1350) I (1911) förutom en välskrivnen inledning innehåller utförliga, rikt dokumenterade historiker över namnen *Abraham* — *Andreas*.

Tyvärr ha de svårigheter i fråga om materialet, som tydligen hindrade Grape från att fullfölja sitt arbete (jfr a. a. s. 3 ff.), endast i tämligen ringa grad undanröjts under de senaste 30 åren. Lundgren uppmärksammade endast i obetydlig utsträckning runformerna, dels emedan materialet var synnerligen svårtillgängligt och ofta inte tillfredsställande tolkat, dels emedan han hyste den mera anfäktbara uppfattningen, att då den speciella runortografien i så många punkter skilde sig från stavningen i handskrifterna, ett medtagande av detta material var mindre motiveerat. Rent principiellt kan det emellertid inte råda något tvivel om att det rika svenska runmaterialet bör inarbetas i en svensk personnamnsordbok. Likväl är det tyvärr nu lika litet som för trettio år sedan möjligt att förutsäga, när detta material skall

föreligga tillfredsställande bearbetat, även om arbetet med Vitterhetsakademiens stora runverk under det senaste årtiondet framgångsrikt återupptagits (utgivna äro inskrifterna från Öland, Östergötland, Södermanland, Kronobergs län och en del av Uppland och förarbetena för Gotland, Västergötland och Uppland, vårt utan jämförelse runstensrikaste landskap, äro ganska långt framskridna). Ett så värdefullt arbete som E. Wesséns Nordiska namnstudier (1927) får i fråga om de runsvenska namnen huvudsakligen stödja sig på Liljegrens Runurkunder (1833). De ur onomatologisk synpunkt rikt givande källor, som utgöras av våra gamla stadsböcker, t. ex. tänke-, räkenskaps-, skotte- och jordeböcker, ha glädjande nog på senare tid i stor utsträckning blivit utgivna — jag tänker bl. a. på den stora serien av Stockholms stadsböcker, på Jönköpings och Arboga tänkeböcker — och det lär finnas hopp om att den äldsta källan av detta slag, Kalmar stads tänkebok, snart också skall bli tillgänglig. Men den viktigaste källan av alla, den stora massan av yngre medeltidsdiplom, väntar alltjämt på publicering, och utan tillgång till en pålitlig edition av allt detta material lönar det sig nog inte att tänka på en stor svensk namnordbok. Ett flitigt anlitat surrogat för vissa delar av det opublicerade materialet föreligger ju i Svenska Riks-Archivets pergamentsbref (1866—1872) (numera också Svenska medeltidsregister 1434—1441 (1937)), men för mera grundliga namnforskningar är det sålunda erhållna materialet ofta inte användbart.

Liksom Norge genom det av O. Rygh åvägabragta väldiga standardverket Norske Gaardnavne kommit långt före Nordens övriga länder i fråga om vetenskapligt mönstergill publicering av sina ortnamn, har Norge jämte Island hittills blivit bäst tillgodosett med personnamnsordböcker. Av Ryghs hand föreligger det som en biprodukt till ortnamnsarbetet tillkomna verket Gamle Personnavne i norske Stedsnavne (1901), en givande fyndgruva för språkforskaren och förhistorikern. Det blev dock en svensk, Erik Henrik Lind, språkman och andre bibliotekarie i Uppsala, som blev upphovsman till Norge-Islands stora personnamnsordböcker. Angående dessa verks tillblivelse och Linds insatser i allmänhet må hänvisas till A. Grapes utförliga minnes-teckning i Namn och Bygd 1931, s. 156 ff. Vad som här främst är av intresse är att konstatera, att även Lind från början huvudsakligen leddes av språkvetenskapliga synpunkter men med tiden kom att i allt högre grad beakta de historiska önskemålen. Första häftet av hans Norsk-isländska dopnamn och fingerade namn från medeltiden (1905) kritiserades ganska hårt av G. Neckel (i Deutsche Literaturzeitung 1906, sp. 1884 ff., 2694 f.), som höll

före, att det var vida viktigare, att i en namnordbok om möjligt alla kända bärare av varje namn fastställdes än att allehanda, ofta högst obetydliga skrift- och formvarianter registrerades, medan Lind i ett genmäle (a. a. sp. 2693 f.) energiskt förfäktade, att hans egentliga avsikt var att åstadkomma en namnbok till språkforskningens tjänst och inte ett generalregister för historikerna. Emellertid ändrade han snart nog åsikt på denna punkt, och i det 1915 samtidigt med sista häftet utgivna förordet förklarar Lind själv, att »under materialinsamlingen var den rent språkvetenskapliga synpunkten allt igenom dominerande. Det gällde således endast namnet såsom sådant, dess böjnings- och skrivformer. Men personnamnen äro lika litet som ortnamnen blott språkvetenskapligt material. De äro av icke mindre intresse för person- och kulturhistorikern än för språkforskaren och böra därför häst behandlas så, att båda sidornas krav och önskemål så vitt möjligt tillgodoses. I fråga om sällsynta namn föll sig detta helt naturligt och självskrivet. Man kunde här icke gärna inskränka sig till meddelande av det nakna namnet ock dess eventuella skrivformer. Personen bakom namnet, tid och ort för dess uppträdande kunde omöjligens lemnas åsido. Härmed var man nästan omärkligt inne på den historiska terrängen. Det sålunda nära nog framtvungna behandlingssättet, vars företräden syntes uppenbara, utsträcktes så småningom till allt flera namn ock kom slutligen att omfatta det vida övervägande flertalet». Tyvärr, tillfogar Lind, var han av hänsyn till arbetets omfång nödsakad att göra ett undantag för de allra vanligaste namnen.

Det kan inte förnekas, att den under arbetets gång förändrade planläggningen medfört en viss ojämnhet och inkonsekvens. I vissa artiklar, framför allt i arbetets början samt genomgående i dem som avhandla de vanligaste namnen, äro de språkvetenskapliga synpunkterna ensamhärskande, och materialet disponerat efter kasusform (så att alla nominativformer räknas upp först, därefter genitiv-, dativ- och akkusativformer), ett förfaringssätt, som naturligtvis gör åtminstone de större artiklarna praktiskt taget oanvändbara för historikern (se t. ex. artikeln *Sigurd*). Ofta tillfogas emellertid även här en kort historik över namnet och notiser angående dess spridning; se t. ex. artikeln *Gormr*, där det efter återgivande av formerna bl. a. meddelas, att namnets bärare äro nästan alla danskar och att det enda säkert norska fallet är en son till konung Erik Blodyxa (och sålunda även till Gunhild, som var dotter till Gorm den gamle i Danmark). Men som framgår av det anförda citatet, har Lind i allt större utsträckning lagt upp sitt stora stoff efter historiska

synpunkter, dvs. oavsett formen sammanförd de beläggställen, som avse samma person, samt om möjligt identifierat, lokaliserat och tidfäst denne, vilket i sin tur medfört, att en mycket stor del av artiklarna är till den största hjälp för forskarna inom olika historiska discipliner och därför förtjänt av allt beaktande.

Men den långa livstid, som förunnades Lind, tillät honom att efter några år återupptaga arbetet med personnamnen. Givetvis fanns åtskilligt av värde för ett supplement i nyutgivna källskrifter och i nya utgåvor, men Linds huvudsyfte var att minska antalet av honom hittills mera summariskt behandlade namn, och det stora supplement till Norsk-isländska dopnamn, som utkom 1931, innehåller till stor del omarbetningar av den första namnordbokens artiklar efter historiska synpunkter. Det är c. 160 artiklar i den första boken, som på detta sätt gjorts nyttiga för historikerna, vilka nu lika väl som språkmännen ha ett oskattbart hjälpmedel i de två stora volymerna, vilka givetvis måste användas jämsides¹. Båda delarna kännetecknas av stor och allmänt erkänd pålitlighet i återgivandet av beläggen och beläggställena, och vederbörlig hänsyn tages genomgående till såväl runformer som ortnamn. Etymologiska bidrag saknas heller inte, men på denna punkt har författaren inte eftersträvat vare sig fullständighet eller likformighet. Arbetena gå i huvudsak fram till år 1500, men i vissa fall har Lind även begagnat nyare material.

Under den tid, som förflöt mellan utgivandet av den första namnordboken och utarbetandet av supplementet, åstadkom Lind det likaledes omsorgsfullt utförda arbetet Norsk-isländska personbinamn från medeltiden (1920—1921), vilket ersätter tre tidigare tillkomna, mindre omfattande och delvis svårtillgängliga samlingar och vilket liksom det fullbordade huvudverket i lika hög grad vänder sig till historikerna som till språkmännen. Linds i Lundgren-Brates svenska namnordbok ingående förteckning över svenska personnamn i den norsk-isländska medeltidslitteraturen har redan nämnts. Det är uppenbart, att Erik Henrik Lind förtjänar att nämnas på samma gång som sådana grundläggande samlare och bearbetare som Johan Fritzner, Oluf Rygh m. fl.

¹ Ett mindre antal av de allra vanligaste namnen föreligger dock alltjämt endast i lingvistisk bearbetning. Enligt A. Grape i *Namn och Bygd* 1931, s. 165 gäller detta om namnen *Arni*, *Biörn*, *Eiríkr*, *Eysteinn*, *Eyvindr Gunnarr*, *Hallvarðr*, *Helgi*, *Johan-Jón*, *Lafranz*, *Nikólas*, *Óláfr*, *Pétr*, *Stigurðr*, *Þórbjörn*, *Þórðr*, *Þorgeirr*, *Þorgils*, *Þórir*, *Þorkell*, *Þórleifr*, *Þorsteinn*, *Þorvaldr* och *Ogmundr*, varjämte de isländska beläggen inte meddelats för *Þoðvarr*, *Helga* och *þorvarðr* och de norska inte för *Guðþormr* och *Hákon*.

Härmed ha vi i tiden hunnit fram till det arbete, som närmast framkallat den föregående översikten, den stora danska personnamnsordbok, Danmarks gamle Personnavne, som med understöd av Carlsbergfonden utarbetas av Stednavneudvalget och av vilken hittills fem häften utkommit, behandlande namnen fram till *Køti* (1936—1940). Huvudredaktörer äro Danmarks två främsta nu levande namnforskare, chefen för Stednavneudvalget Gunnar Knudsen och dr Marius Kristensen; biträdande redaktör är cand. mag. Rikard Hornby. Utgivandet av detta efterlängtade arbete har framskridit så pass långt, att man redan nu kan våga uttalandet, att här föreligger ett arbete av stor betydelse och stort intresse för såväl språk- som historieforskningen i Norden. Det är därför högst befogat att här något redogöra för verkets plan och granska de möjligheter, som det erbjuder forskningen.

Ordboken omfattar förnamn från hela det nuvarande Danmark (med undantag av Färöarna, som behandlats av Lind) samt från Skåne, Halland, Blekinge och hela Slesvig; en andra del skall omfatta binamnen. Kronologiskt sträcker sig materialet liksom hos Lind från runstenstiden (det samlade danska runmaterialet är betydligt lättare att bemästra än det svenska) fram till c. 1500. Det till grund liggande materialet, som huvudsakligen hämtats ur Stednavneudvalgets stora excerptsamling, uppgives vara i det närmaste fullständigt för tiden fram till 1450, medan för den följande tiden vissa modifikationer i excerperingen vidtagits beträffande de vanligaste namnen. Även för denna tid har dock enligt uppgift hela diplommaterialen genomgått, och liksom hos Lind lämnas även stundom notiser från 1500- och 1600-talen.

Granskar man närmare artiklarna, kan man mången gång inte undgå att imponeras av den omsorg och åt många håll riktade uppmärksamhet, varmed materialet tydligen samlats; se t. ex. *Efkar* (eller ev. *Afkar*) från en nyfunnen, opublicerad runinskrift från Lund eller *Elena*, vars äldsta belägg är hämtat från ett krucifix i Nationalmuseum i Köpenhamn; man finner inte sällan belägg från kyrkoinventarier o. d. (t. ex. *Erasmus* 1515).

Den form, i vilken materialet framlägges, är på det hela taget lyckad, och annat var ju knappast att vänta, när man haft Linds erfarenheter att bygga på. Uppställningen är historisk, dvs. beläggen äro grupperade efter de personer de avse, och grupperna så ordnade kronologiskt. Titel, yrke och hemort anges så vitt möjligt. I olikhet mot vad som är fallet i de tidigare nordiska personnamnsordböckerna uppmärksammas genomgående etymologien i en särskild avdelning, i vilken man även finner hänvisningar till relevanta ortnamn. Man har vunnit

mycket utrymme genom sträng förkortning, dels av namnformer-
na, i så måtto att *son* och *dotter* alltid återgivas med *s:* resp. *d:*;
filiius, *filia* med *f:*; dels av tidsbestämningar och hänvisningar till
beläggställena. Belägg från nekrologier o. d. dateras på hävd-
vunnet sätt medelst romerska siffror + potenssiffra ($XII^8 = 1100$ -
talets tredje tredjedel osv.), medan vid belägg från diplom o. d.
endast angives datum och årtal. Det sistnämnda förfaringssättet
vållar givetvis tills vidare betydande svårigheter för dem som
önska gå till själva källan, något som nästan lika ofta gäller
språkmän som historiker. Tekniken har givetvis valts med tanke
på förhandenvaron av de stora danska registverken och att det
stora Diplomatarium danicum, av vilket ett par band redan före-
ligga, skall kunna fullbordas inom en överskådlig framtid, var-
efter man kommer att finna åtminstone en betydande del av
källorna under vederbörande datum i diplomatariet.

Med avseende på fullständigheten delas artiklarna i tre
kategorier. I en grupp ha samtliga anträffade belägg före 1450
för namnet anförts, i en annan ha belägg för samtliga i materia-
let förekommande personer medtagits (men alltså inte samtliga
belägg för varje person). Sådana artiklar (här nedan kallade
A- och B-artiklar) ha försetts med tydliga märken. Tyvärr har
emellertid även i detta fall utrymmeshänsyn och väl också andra
praktiska svårigheter gjort, att vid de vanligaste namnen endast
urval av personer och namnformer meddelats (här nedan kallade
C-artiklar). Enligt ett överslag, som jag gjort, förekomma i de
hittills utkomna fem häftena c. 100 C-artiklar utom de namn, som
endast anträffats efter 1450, c. 150 B-artiklar och inte mindre än
c. 1000 A-artiklar. Många A-artiklar äro givetvis av synnerligen
blygsamt omfång (t. ex. behandlande blott en person, vars namn
kanske anträffats endast en gång) men i princip inte mindre
värdefulla för det.

Det faller av sig självt, att ett arbete med denna uppläg-
ning kan bli till mycket stor hjälp för den historiska forsk-
ningen. Det är många upplysningar av historiskt intresse, som
kunna utläsas ur A- och B-artiklarna. Det bör t. ex. ofta nog
vara välkommet att på ett bekvämt sätt kunna konstatera, av vilka
personer ett visst namn burits (A- och B-art.) och på vilka ställen
dessa omtalas (framför allt A-art.). Av värde måste vidare ofta
nog de upplysningar vara, som dessa artiklar giva om namnens
fördelning inom olika landsdelar eller inom olika samhällslager.
Om man t. ex. av vissa skäl kommit att kombinera ortnamnet
Bennikan (gård i Fjelie sn, Torna hd) med namnet på den under
1300-talet levande lundakaniken *Bennike Henriksson*, är det av
intresse att i ordbokens B-artikel *Bennike* finna, att denne kanik

är den ende person med detta förnamn, som med full säkerhet är känd från Skåne. På samma sätt kan det, för att taga ytterligare några exempel ur högen, vara värdefullt att få veta, att namn som *Abiorn*, *Dotir*, *Gøtstaf* (A-art.) och åtskilliga andra i Sverige vanliga namn endast anträffats i Skåne och Halland, att *Guthserk* (A-art.) endast förekommer i Skåne och på Bornholm, men där är väl belagt, att det mångfaldigt dokumenterade *Huni* (C-art.) i Danmark under medeltiden endast är känt i Sönderjylland osv. Gäller det att närmare utforska en i Rostocks universitetsmatrikel 1448 inskriven *Sveno Antberni*, har man att taga ställning till det indicium, som ligger i att A-artikeln *Arnbiorn* (*Ambiorn*, *Andbiorn* etc.) från tiden före 1500 upptager en person med detta namn från det egentliga Danmark, en (en länsman) från Bornholm men åtta från Halland. *Elena* eller *Helena* (C-art.), är tydligen länge ett exklusivt prinsesse- och nunnenamn, och namnet *Daghmar* bäres under den tid ordboken omspanner, endast av Valdemar II:s gemål. Kulturhistoriskt och språkhistoriskt givande är att följa fördelningen under senare medeltiden av de etymologiskt identiska namnformerna *Birger* och *Börje* (C-art.).

Det antydda må vara nog för att något belysa verkets nytta och den rikedom på upplysningar det innehåller. Noggrannheten i återgivandet undandrager sig ännu till stor del av förut antydda skäl bedömande, men att döma av de stickprov jag företagit, är denna i regel så god som man kan begära och vänta. Tyvärr finns det emellertid också avvikelser från denna regel.

Fullkomlig kan ingen ordbok bli, och naturligtvis kan det hända, att specialforskaren kan påvisa luckor även i A-artiklarna; vid ett av mina stickprov har jag funnit, att en 1434 (Lunds ärkestifts urkundsbok 3: 137) bland tomtägare i Malmö nämnd *Husfrv Arløff j Gisløw* ej återfinnes i A-artikeln *Arløgh*, kvinnonamn (som emellertid registrerar under år 1463 en »velbaaren Husfru» i Malmö med detta namn; densamma?). En i samma artikel omtalad skånsk bonde *Nicolaus Arluæs(øn)* borde med lika stor rätt ha upptagits i den följande A-artikeln *Arløgh*, mansnamn. Under artikeln *Glum* nämnes, att antagligen föreligger en svag sidoförm **Glume*, **Glome* i vissa ortnamn. Som prof. L. Weibull påpekat för mig, nämnes emellertid i *Annales regni francorum* under år 817 (MG. SS in usum schol., 147) en dansk »*Gluomi* custos Nordmannici limitis». S. 134 uppträder namnet (under år 811) förvanskat till *Suomi*.

Man finner ibland i det första häftet rubbningar i den kronologiska ordningsföljden, utan att samma person eller personer av samma släkt avses (se t. ex. C-artiklarna *Abraham*, *Aki*, *Albrekt* och *Andreas*), vilket gör, att läsaren måste granska vissa artiklar

extra noga, men denna brist tycks ha avhjälpits i de senare häftena.

Som äldsta belägg för mansnamnet *Godskalk* anföres en form *Godescaldo* från Knut den heliges gåvobrev i *Necrologium Lundense*. Denna form finns visserligen i två senare avskrifter, en från 1494 och en från 1662, men nekrologiet självt har *Godescalco!* Se SRD III, 426, och 1923 års utgåva s. 3 f. Dessutom karakteriseras *Godskalk* i ordboken som »Præst, er med til ad udstede Vidne i Lund», under det att han i själva verket är ett av de i gåvobrevet uppräknade vittnena, vilket är något helt annat.

Något längre fram i samma gåvobrev står »Jn bruneslef. dimidius quem soluebat REX a *thurgistu* filio gunstens». De nämnda 1400- och 1600-talsavskrifterna ha *thurgislo*, *Turgislo*, men ordboken har (under Gunsten) *Thorgisla filio Gunstens*, alltså en obefintlig form av grumligt ursprung. 1923 års utgåva (jmf avtrycket i *Dsk Hist. Tidsskrift IX: 3, 106*) anföres i ordbokens källförteckning, men av dessa exempel att döma har man inte använt den i önskvärd utsträckning.

I den i nekrologiet införda brödraskapsöverenskommelsen mellan Lund och Dalby av år 1136 nämnes s. 129 en *Findor prepositus* och en *Huglecus presbiter*. Båda namnformerna ha registrerats i ordboken, varvid *Huglecus* men inte *Findor* försetts med den stjärna, som enligt inledningen betecknar avskrift. Då handlingen i nekrologiet är att betrakta som originalet, bör även H. vara utan stjärna. I andra fall saknas däremot stjärna, där en sådan rätteligen hade bort finnas. Så saknas stjärna för formen *Atsero* ur ärkebiskop Anselms brev till ärkebiskop Asger c. 1104, fastän detta brev inte föreligger i original (jfr Sv. Dipl. nr 27). Detsamma gäller den i ordboken därnäst anförda formen *Ascero* i ett påvebrev från $^{27}/_5$ 1133 (jfr Sv. Dipl. nr 30), där en noggrannare undersökning dessutom visar, att denna form är en konjektur från 1600-talet. Att ordboken gått förbi den i ett samma dag utfärdat men också endast genom avskrift känt påvebrev (Sv. Dipl. nr 29) förekommade *Acerum* är kanske däremot inte något att säga om.

Det äldsta belägget för konung Erik Eriksson av Danmark har i ordboken formen » $^{6}/_1$ 1135 *Ericum*, Konge 1134—37». Brevet (se Sv. Dipl. nr 33) är i den del, där konunganamnet förekommer, endast bevarat i avskrift från 1494, varför stjärna under alla omständigheter borde ha utsatts, men härtill kommer, att formen är olyckligt vald, även om i detta fall ingen skada skett. Den står nämligen inte i själva brevet utan i en sentida rubrik (»Fundacio prebende canonicalis per *Ericum regem*» osv.), tillkommen sam-

tidigt som avskriften. I själva brevet finner man emellertid både nom. *Ericus* och gen. *erici*; givetvis borde den första av dessa former ha utvalts för ordboken.

Dessa stjärnor, som beteckna, att formen endast föreligger i avskrift, äro högst viktiga signaler för såväl språkmannen som historikern. Detta signalsystem hade emellertid bort utvidgas till att omfatta ytterligare en viktig punkt — sådana former, som hämtats ur annaler, krönikor o. d. Då de olika namnbärarna ju, som sig bör, uppföras i tidsföljd, bli givetvis namnformerna från sådana källor inte som formerna från originaldiplom o. d. att betrakta såsom samtida. De borde därför liksom formerna från diplomavskrifter ha försetts med en särskild signal, ett kors eller dylikt. Nu måste språkmannen, som ofta är särskilt intresserad av de äldsta kända formerna, hålla uppmärksamheten mycket spänd i fråga om de i ordboksartiklarnas början anförda namnformerna. Man finner ständigt namn uppförda utan förbehåll på t. ex. 900- eller 1000-talet, därför att namnbäraren uppges ha levat då, men källan befinnes vara en eller annan 1200-talskrönika, som kanske i sin tur endast är känd genom långt senare avskrifter eller tryck (Saxo). Se t. ex. de »äldsta» beläggen i artikeln *Biorn!* Härav följer också, att söker man efter ett namns former på t. ex. 1200-talet, kan man inte nöja sig med att se efter bland de av ordboken under 1200-talet uppförda formerna utan måste också granska artiklarnas början. Korta hänvisningar hade här varit önskvärda.

Även urvalet och behandlingen av namnformer, avseende samma person, ger ibland anledning till invändningar. Ärkebiskop Eskil i Lund företrädes av följande exempel i följande ordning: 1) *Ezchil* i en myntinskrift från tiden 1138—77, vilket hänvisar formen till en andra- eller tredjerangsställning bland samtida former. 2) *Eskili* Necr. L. 98 från 1100-talets andra tredjedel; i verkligheten senast omkring 1170. 3) *Eskillus* Chron. Rosk., vars äldsta bevarade handskrift anses vara från slutet av 1200-talet. 4) *Eschilus* ^o/₉ 1182 i Liber daticus Lundensis. 5) *Ēschilus* Necr. L., helt odaterad i ordboken men av L. Weibull daterad till något efter ¹/₉ 1145. 6) *Esquilini* utan datum 1188 (E. nämnes som död) samt 7) *Esquillum*, *Eskillum*, *Æskil*, *Eskil*, *Eschell*, isl. *Askell* från diverse annaler och krönikor. Man skulle här önskat ordningsföljden 5, 2, 1, 4, 6, 3, 7. På första plats hade man i så fall fått *Eschilus* från prebendelistan i Necr. L. Nekrologiet har dessutom två gånger 1145—46 originalformen *Eschilo* (s. 90, 92), vilken är högst värdefull, då den härrör om inte från Eskil själv, så i varje fall från hans allra närmaste omgivning och sålunda

jämte formen ur prebendelistan är så autentisk, som man kan begära.

Även C-artiklarna, som alltså inte åsyfta fullständighet vare sig i fråga om anträffade belägg eller anträffade namnbärare, ha ofta bud även till historikerna; jfr några av exemplen ovan. Men dessa artiklar måste givetvis begagnas med all försiktighet, och man får akta sig att av dem draga förhastade slutsatser; detsamma gäller i viss mån B-artiklarna, som ju inte heller medtaga samtliga belägg för varje namnbärare. Hur mycket man än måste beklaga, att de vanligaste namnen endast kunnat få en mera summarisk behandling, står det klart för envar, som något sysslat med namnforskning, att ett fullständigt registrerande och bearbetande av dessa namn skulle bjuda på mycket stora praktiska svårigheter. De flesta av följande stickprov ur B- och C-artiklar framläggas därför ingalunda såsom anmärkningar mot arbetet, vars författare ju härvidlag inte utfäst någon fullständighet, utan som illustrationer till den nyss uttalade maningen till historikerna att nyttja dessa artiklar med vederbörlig försiktighet. Som utgångspunkt har använts Lunds ärkestifts urkundsbok (LÄU), utgiven av L. Weibull, framför allt band 3.

LÄU 3: 5 nämnes *herra Ffolqwin, proest j Lund* såsom ännu levande år 1421; i ordbokens B-artikel *Folkwin* representeras prosten av sex belägg från tiden 1371—1410 plus en notis ur *Liber daticus* från första tredjedelen av 1400-talet. Den i samma brev nämnde bonden *Erlend Pauelsson* är däremot registrerad i C-artikeln *Erland*.

LÄU 3: 6 nämnes år 1421 *Acho Nielsson miles*, som väl är samme man som den *Ako Nielsson* (Sparre), som i ordboken sp. 19 representeras av fem belägg från tiden 1429—1443.

Man får sålunda inte låta förleda sig av att även B- och C-artiklar ofta nog lämna ett flertal belägg, avseende en och samma person, till att tro, att vederbörande registrerats fullständigt. Jfr vidare t. ex., att borgmästaren i Landskrona *Herman Stefansson* (Båt) belägges fyra gånger, två gånger från 1414, en gång från 1433 och en gång från 1443, då han nämnes som död, men däremot inte från $\frac{4}{5}$ 1435 (LÄU 3: 167), då han ännu levde. Detsamma gäller mutatis mutandis den i samma brev nämnde *Berthold Schönewedder*. I LÄU 3: 205 nämnes som rådman i Malmö 1439 *Dytmer Wurbom*; B-artikeln *Detmar* har inte detta belägg men väl sex andra, alla med varierande skrivning av tillnamnet.

LÄU 3: 25 nämnes den 12 augusti 1421 en rådman i Lund *Ærnist Budde*; på brevets baksida förekommer genitivformen *Ærnisti Budde*. I ordbokens B-artikel *Ernest* registreras jämte sex andra belägg för mannen formen *Ærnist Brodde* från samma

datum plus notisen »s. Dok. Paaskrift *Ærnisti Budde*». Formen *Brodde* är tydligen apokryfisk. En annan observerad formell in-
advertisens gäller genitiven *Gawerths Bydelbacs* LÄU 3: 90 den
10 augusti 1430; i ordboken finner man under samma datum noti-
sen »gen. *Gawerth Bydelbacs*». Obs. också LÄU 3: 95 *Henrik
Rekne*, medan ordboken från samma datum har *Henric Rekne*.
Denne *Henrik Rekne* representeras i ordboken sp. 530 av två be-
lägg; efter det första från $^{28}/_1$ 1413 betecknas han som halmstadbo
rätt och slätt, medan det efter det andra, från $^{25}/_1$ 1431, nämnes,
att han är borgmästare i Halmstad. I det första brevet, som är
tryckt i Sv. Dipl. ny serie 2: 588, nämnes *Hinrik Regnæ, borghæ-
mæstara vti Halstadae*, dvs. H. R. var borgmästare även 1413, vil-
ket inte framgår av ordboken. I det ovan i samband med kvinno-
namnet *Arlogh* omtalade brevet av $^{10}/_2$ 1434 (LÄU 3: 137 ff.) näm-
nes fem gånger en borgmästare i Malmö *Jachop Mangensson* eller
Jeop Magensson osv. Ordboken har åtta andra belägg för honom,
av vilka först ett från 1446 nämner honom som borgmästare. Den
i samma handling nämnde myntmästaren *Hans Mindel* tycks inte
ha kommit med i jätteartikeln *Iohannes*, ordbokens största, liksom
man inte heller finner *Hermen Harn* (*Horn*) m. fl.

Överhuvud hade det naturligtvis varit önskvärt, om man i
C-artiklarna hade försökt att trots den nödvändiga begränsningen
få med så många som möjligt av de i materialet förekommande
mera betydande personerna, t. ex. riddare, kaniker och andra
präster, borgmästare, rådmän o. d. på bekostnad av en del perso-
ner, t. ex. inte närmare specificerade borgare och bönder, som
kunna förmodas vara av något mindre historiskt intresse. Nu
letar man stundom förgäves efter dylika större eller mindre digni-
tärer. Så finner man t. ex. inte lundakaniken *Anders Strangessøn*
(Gagge) — se t. ex. LÄU 3: 76 — men väl sp. 43 en samtida borg-
mästare i Ystad vid namn *Anders Gagge*. Från $^9/_6$ 1377 registre-
ras en skånsk väpnare *Erik Geet*; jfr att LÄU 3: 258 den 15 april
1443 omtalar väpnaren *Erik Geet aff Geetzholm*, en son till den
förre och nämnd jämväl 1445. Halmstadborgmästaren *Hinricus
Plöne* (LÄU 5: 193) saknas i C-artikeln *Henrik*, men rådmannen
Gerike Plöne finner man mycket riktigt i B-artikeln *Gerike*, fast
han uppträder i källorna först 1458; däremot är subdiakonen,
sedermera kyrkoherden i Halmstad *Gerekinus Johannis* (1464;
LÄU 4: 47) ej med, fastän redan den form *ierekini*, som förekom-
mer i hans sigill (LÄU 5: 194) borde ha säkrat honom en plats —
ordboken har nämligen uteslutande belägg med G- eller Gh-.

Man skulle sannolikt kunna fortsätta ganska länge med att
göra sådana och liknande påpekanden, men samtidigt fordrar
rättvisan ett framhållande av att man vid sådan stickprovskontroll,

som det här varit frågan om, ofta finner i ordboken det som man söker. Det är att beklaga, att efter allt att döma Lunds ärkestifts urkundsbok med sin stora skånska och halländska namnskatt, som man ingalunda når fram till i repertoriet, inte blivit så uppmärksammas som man hade kunnat begära — verket saknas rentav i källförteckningen. Här anmäler sig genast en uppgift för det tillägg, som enligt inledningen nödvändigt måste ledsaga verket. Jag understryker emellertid än en gång, att flertalet av de ovanstående erinringarna kommit till, emedan verket erbjuder så mycket av värde och intresse för forskare på skilda områden, att det kommer att bli en flitigt nyttjad handbok, något som emellertid också gör det önskvärt, att dess begränsning fastslås.

Utgivandet har hittills gått i rask takt, varför man har lov att hoppas, att det inte skall dröja allt för länge, förrän vi ha till förfogande inte bara förnamnsordboken utan också den utlovade och lika efterlängtade binamnsordboken.

Karl Gustav Ljunggren.